

ACC. N:R M. 14905: 1-9.

Landskap: *Skåne* Upptecknare: *Emack Johanson, Killebong.*
Härad: *Ö. Göinge* Berättare: *Frans Norin,*
Socken: *Loshult* Berättarens yrke: *Sadelmakare.*
Uppteckningsår: *1960* Född år *1886* i *Loshult*

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Hästseldon. s. 1-9.

N. N. 169.

Skriv endast på denna sida.

HÄSTSELDON

Frågelistan avser den nutida hästselen, delvis dock under jämförelse med äldre former.

Bogträn

1. Hur kallas bogträn på Eder ort: bogträn, lokor, lokträn, sela-
klavar, bogskidor, okträn osv.
2. Liknade de bogträn som senast var eller fortfarande är i bruk på Eder ort närmast fig. 1 eller fig. 2. - Är anordningen för bröstrommen nedtill som fig. 1, dvs järnbeslag, som på ena träet bildar en ögla och på det andra ett hak, över vilket den färdigspända remmen krängdes vid selningen? Eller utgöres bröstbindslet av en kedjelänk med krok som fig. 2. - Hur är dragremmarna fästade, är det hål genom bogträna från kant till kant genom vilka dragremmarna trädas med ena hälften genom hålet och andra hälften utanpå bogträet (fig. 1) eller förekommer små järnhyskor som fig 2.
3. Hur kallas dragremmen, dragläder, dragåder, drätta, drotta, rom osv.
4. Är bogträna flata på baksidan eller halvrunda och förtjockade på mitten?
5. Är dessa sentida bogträn utrustade med fasta stoppningar eller använder man lösa putor? Hur kallas fasta stoppningar? Loker. Hur kallas lösputor: bossa, lösbossa, ringputa, krans, bogträpäls, halsduk, selaputa, lösbont, buogkuppin, loka osv.
6. Anses den lösa putan vara senare än fasta stoppningen. Vet man när den lösa putan kom i bruk och från vilket håll.
7. Hur är lösputan konstruerad, göres den i ett stycke som är ihopböjt till en ring eller tillverkas den i två delar som är sammanfogade med varandra vid de öppna ändarna. Eller har lösputan formen av en sammanhängande ringformig dyna med tjock kant eller valk framtill. - Även uppgifter om materialet om det är av

- skinn, tyg; stoppning av halm, hår osv, är av stort värde.
8. Har lösputa av filt förekommit? Är den gammal? Namn?
 9. Anbringas lösputan lös på hästen eller är den fastsatt vid bogträna? Med remmar och spännen kring träna? Eller genom korta remstumpar som spikas fast vid bogträna?
 10. Har olika typer av bogträn uppkallats efter sin förmodade härkomst- eller invandringsort, t.ex. värmlandslokor, jämtlandssele, skånska-, halländska bogträn osv.?
 11. Vad är värmlandssele? Har den använts, när kom den i bruk och i vad skilde den sig från andra selar?

Däckel

12. Hur heter den detalj i hästselen som sitter på hästens manke och uppbär skaklar, kärrarmar eller draglinor: däckel, däck, kåpa, selakappa, selkrok, selbåge, selhuvud, ranke, selaranka, orv, selorv, selbukt, ryggträ, sadel, silakacke, hövre osv.? Ifall flera namn förekomma ange vilka som äro äldre och vilka yngre. Eller avsåg man med olika namn olika konstruktioner?
13. Vilken är den däckel som nu är eller senast var i bruk på Eder ort, består den av två stoppade putor, sammanhållna av en kort järnbåge, varå putorna kan leda? Eller utgöres däckeln av en bred, skinnklädd järnskena eller läderrem med en dyna på vardera sidan mot hästryggen? Hur gamla är dessa däckelformer på Eder trakt? Användas de till både åk- och arbetsselar? Avser namnet däckel möjligen just dessa former?
14. Beskriv de däcklar eller selkrokar som tidigare ha varit i bruk på Eder ort. Var de av järn? Med fasta eller ledande klackar (kläppar, klampar, selapungar)? Varklackarna stoppade eller har man använt lösa ryggputor? Kommer man ihåg däcklar av trä, ben eller horn? Hur var dessa konstruerade?
15. Hur kallas de remmar (tidigare ibland kedjelänkar) som löpa från vardera ändan av däckeln ned i selringarna och uppbära skaklar eller draglinor: upphållsremmar, upphänge, uppåra, uppbinne, uppstalära osv.?
16. Använder man förbindelseremmar mellan betslet och däckeln för att hålla hästens huvud lagom högt? Både i åk och arbetsselar? Är bruket gammalt? Hur kallas dessa remmar: stuptygel, oppstans-

tygel, snöppeltöm?

17. Använder man förbindelseremmar mellan bogträna och däckeln?
Hur kallas dessa? Stretremmar? Hur gammalt är detta bruk?
18. Har springgjord förekommit (remmen under hästens buk från ena kanten av däckeln till den andra för att hindra däckeln glappa på hästryggen)? Hur kallas den: springgjord, ränngjord, tvånggjord, bröstgjord, stänggjord, selgjord? Är springgjorden i bruk sedan gammalt? Användes den även på arbetssele?
19. Har svansrem eller ryggstycke (rumpa, rumpeläder, länastreck), remmen från däckeln längs hästens rygg, alltid förekommit? Hur kallas det parti som ligger under hästens ^{svans:} svanskappa, rumpetång, rumpkavel? Har det hänt, att det sistnämnda partiet av svansremmen utgjordes av en kort tråkavel?
20. Förekommer baksele eller hindertyg (bakgjord, byxor, broker, länastrek, strek, stryksele, ravsele, selje osv.)? Vid arbets- eller åksele eller båda delarna? Är den gammal på Eder ort? Ange dess namn, beskriv den i korthet och ange hur och var den är fastsatt vid den övriga selen.

Selring med tillbehör

21. Hur heter den järnring vid vardera sidan om hästen vid vilken uppehållsremmar från däckeln och dragremmar från bogträna var fastgjorda: selring, ale, ålring, åldring, drottning osv.?
22. Har under denna ring använts någon skyddande puts? Eller trätrissa? Namn?
23. Hur kallas den förbindelselänk varmed skakeln fästades vid selringen: årda, åle, ala, ahlmärla, selåra, selöra, seltunga, sel-tamp, selsinka, selhasp, selakorra, dragtamp, knappåder osv.? Var denna förbindelselänk, som således var avsedd för att trädas i hålet på skakeländan och fästas med selpinne på utsidan, alltid av järn? Eller var den i äldre tider av läder? Beskriv anordningen och gör enkla skisser.
24. Hur heter den pinne som man fastläste skakeln med: selpinne, selasticka, selknäppe, selaknapp, selakack, snavesticka, knavricka osv. Var den av trä? Sedan av järn? Var den i äldre tider av ben?

25. Var selringen i bruk så länge som draghästen överhuvud användes? Är den fortfarande i bruk? Eller ersattes den enkla, runda ringen sedan med ett stort spänne? Hur kallas det? Användes sådana spännen måhända endast till åkhästar eller parhästar? Hur fastsättas skaklarna och draglinorna vid dessa spännen?
26. Kommer man ihåg att man i stället för selring eller spänne i äldre tider använt ett vinkelböjt stycke av trä eller ben (horn), s.k. selknä, bogskott osv.?
27. Har det förekommit att man varken använt selring, selknä eller spänne utan spänt fast dragremmar från bogträna direkt vid skakeländarna? Om så varit fallet beskriv noga tillvägagångssättet.
- Huvudlag och tömmar
28. Hur kallas huvudlaget: huvudlag, huvudstol, betsel osv.?
29. Hur kallas den delen på huvudlaget, som lägges i hästens mun: betsel, träns, mil, munbit osv.? Har man kännedom om tränisar med två vinkelböjda sidstycken av ben, horn (även gethorn) eller trä, förenade genom en rak stång, munkavel, av trä eller ben?
30. Har man använt kapson, dvs. ett böjt järn över hästens nosben i stället för betsel?
31. Av vilka delar består en enkel töm och hur kallas den: töm, tåt, fitsar, eisar?
32. När kom korstömmar för parhästar i bruk?
33. Vilka partömmar hade man innan korstömmarna kommo i bruk? Använde man vanlig enkeltöm som fästades vid betslet på vardera yttersidan av spannet, medan hästarna sammanbundos med varandra vid innersidan av betslen med kort rem eller tåt? Hur kallades detta mellanbindsle: mellantöm, meltöm, milåstöt osv.? - Har i stället för rem eller rep använts mellanlänk i form av tråkavel med hål eller knäpphake vid vardera ändan? Beskriv anordningen.
34. Var det någon skillnad i användningen av korstömmar och senast beskrivna enkla partömmar? Korstömmar endast vid finare åkning, enkla partömmar vid lastkörning och körning i jorden?
35. Har det hänt att man kört draghästen utan töm och att den i stället letts i grimskäftet?

36. Har det hänt att körkarlen ridit på draghästen och på så sätt lett den? Vid vilka tillfällen har sådant förekommit?

Olika seldonstyper

37. Har bröstsele eller bringsele förekommit, en anordning vilken är lagd omkring hästens bringa och vari han drar i stället för bogträn?
38. Användes bröstselen allmänt eller endast vid vissa tillfällen, t. ex. när hästen blivit selbruten eller endast vid särskilda körs-
lor osv.?
39. Är bröstselen gammal? Kan man konstatera att dess användning ö-
kats under den senare tiden eller tvärtom?
40. Beskriv en typisk bröstsele och namngiv dess olika delar.
41. Äro parselar eller stängselar i bruk? När började de användas? Vilka förändringar av den gamla seldonstypen åstadkommo stäng-
selarna? Fästen för stängkoppel vid bogträna? - Användes stäng-
selar företrädesvis vid finåkning eller även vid arbetskörning?
42. Känner man till kollerselar? När kom dessa i bruk, i vad skil-
jer de sig från andra selar? Användes de endast vid finåkning?
43. Har man i hästselen använt bjällerkransar och klockor av olika
slag? Endast i helgdagsselar? Beskriv dem, ange namn och plats
för dem. Brukades sådant endast på vintern?

Bogträn

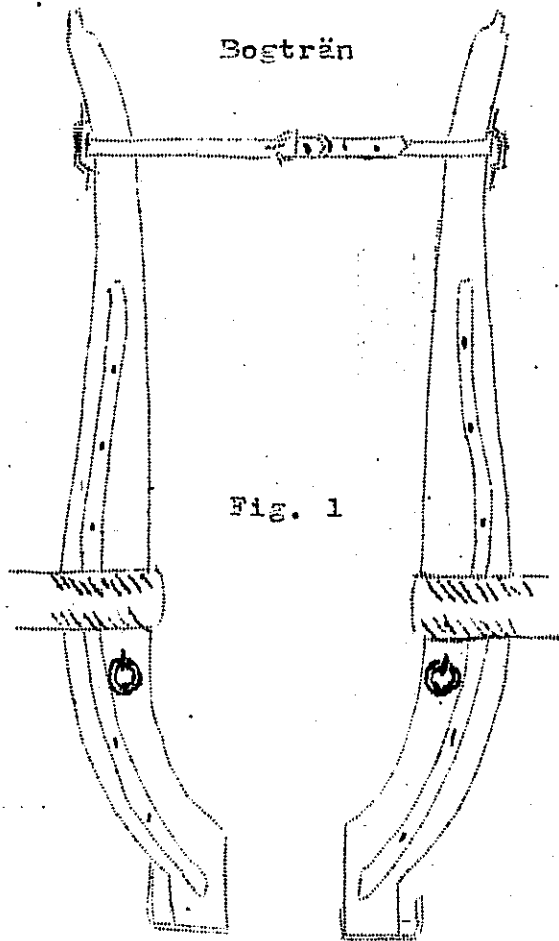


Fig. 1

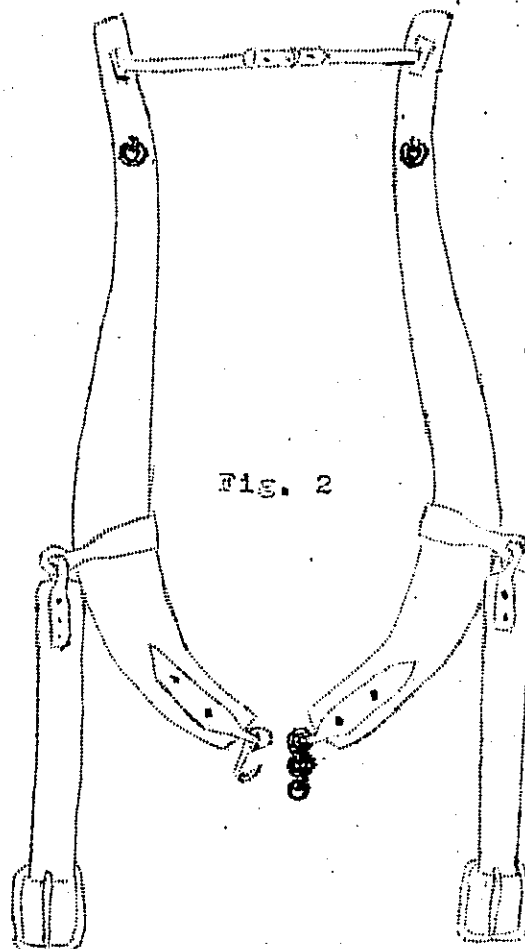


Fig. 2

10.12.1959.

HH

VM 169.

1

28/10-6

Hästselden.

1. Bogträn kallas för bogträn i denna ort.
2. I denna ort förekommande bogträn likna den i fig. 2, brästremmen är som i fig. 3, anordningen för brästremmen förekommer, som i både figurerna.
3. Dragremmen kallas för dragläder i denna ort.
4. Bogtränna är halvarisande och förtjockade på mitten i denna trakt.
5. Bogtränna är utrustade med lösa putar, dessa putar kallas för kram och släpputa.
6. Den lösa putan är senare än den fasta, den kom i bruk i början på 1900-talet, varifrån bruket kom vet man ej.
7. Släpputan görs i två delar, sammanlagda, med varandra, materialet är av tunt läder och stäppningen av svinkor.
8. Släpputa av fält har förkommit, den kallas för fältputa och är äldre än den stäppade putan.

9. Lärputan är fastsett på bogträna med remmar kring bogträna.
10. I denna ort förekommer bogträn som "skinka" och "värmlandsskär".
11. Värmlandssela har använts i denna ort, den kom i bruk på 1930-1940-talet, den skiljer sig från de vanliga selarna däriigenom att bogtränna är platta och kransen försedd med reult på framsidan.
12. Den detalj i hättelan som sitter på hättans nacke kallas i denna ort för däckel eller selakabbe, selakabbe är äldre namn på däckeln, ett äldre namn i denna ort är selakacka.
13. Den däckel som nu brukas i denna ort består av två st. stämade putar, sammanhållna med en järnkåsa, längre tid tillbaka användes järnkåsa med dyra. Den däckel som nu användes är omkring 60-70 år gammal.

17. Mellan bosträna och däckeln användes inga förbindelseremmar således i denna ort.
18. Springjord förekommer i såväl ek- som arbeteslår i denna ort sedan gammalt, den kallas för springjord.
19. Svansren har alltid förekommit på selan i denna ort, den kallas för svanskappa, rumpstäng eller rumpdrag, Träkoval har ej förekommit i orten.
20. Någon baktele eller hindstyg har inte förekommit i denna ort.
21. Den järnins, som dragremmarna och däckelremmarna äro fästgjorda i kellersåking i denna ort.
22. Under ringen finns ett underlag av läder, vilket ej har något särskilt namn.
23. Den förbindelselänk varmed man fester skakeln vid selingen kallas för seltung eller seltamp. Seltungen var i äldre tider

av trä, sedan i slutet av 1800-talet av järn,
men även av läder nuförtiden.

24. Den pimme, som man fortfarande skakeln
med, kallas i denna ort för selapimme, den
var alltid av trä före, men på senare tid
av järn, har aldrig sett någon av den, men
av honom har här funnits ontaka.

25. Selingen har använts mycket länge, kanske
lika länge, som draghäst använts, och är för-
farande i bruk, men på en del ställen, i syn-
nerhet för ikhästar, har den senare tiden an-
vänts ett stort spänne, vilket kallas drag-
sölja, skaklarna fortsättes med remmar i
detta spänne, dessa remmar kallas för ska-
kelremmar.

26. Ett man i denna trakt använt någon
sorts vinkelbält trä- eller benstypke i stäl-
let för seling har jag aldrig hört ontalas.

27. I denna ort har det säkerligen aldrig förekommitt, att man fäst dragoramar direkt i bogsträna, utan alltid använt seering.
28. Humudlaget kallas i denna ort för humudstol.
29. Den delen av humudlaget, som läggs i hästens mun kallas betsel, men har olika andra namn efter utseendet på betslet, såsom träns, bredang, saxträns m. fl. Några känner med vinkelhöjda sidstycken av horn, horn eller trä känner man inte till i denna ort. Det är nog möjligt, att de hova förekommitt.
30. Att någon karpson använts i stället för betsel känner man inte till i denna ort.
31. En enkel Töm består endast av en del och är av läder och kallas för Töm.
32. Havs Tömmar för parkärter kommo i bruk före min tid, antagligen i mitten på 1800-talet.

33. Vilka parstämman, som användes innan kross-
stämman kommo i bruk har man ingen känn-
edom om i denna trakt, antagligen använde
man enkelstäm, som fästes vid gaffelsidorna och
betslet på båda hästerna, några mellanstämmer
ella mellanlänkar har man inte hört om talas här.
34. Så länge man minns har krossstämmer använts i den-
na ort vid såväl finäkring, som vid arbetskrining.
35. Att man kört draghästen utan stäm i arbete har
ej förekommit i denna trakt, men näi den ej
är i arbete, så brukar den ledas i grinskelettet.
36. Att köra karlen ridit på draghästen och däri-
genom lett den, har inte förekommit i denna trakt.
37. Vid vissa tillfällen har bringsele använts i denna trakt.
38. Bringsele användes mycket sällan, endast när drag-
hästen var selbruten, och ibland vid finäkring.
39. Den gamla brötkorn är det man inte i denna trakt,
den har synbart utgit under senare tid.

40. Den brästsle i denna trakt är i allt likom vanlig
sle, utom att man har en bröstrem i stället för bagträn.

41. Parsselar äro i bruk på denna ort, när de
kājade att användas är det ingen som vet.
Några andra förändringar på seldarttyper
äro tillkomna men inga af dessa är den, att fäs-
ten av järn användes i bagträn i vilka
stängs kappan trädles igenom för att fästas i
stängan. Stängseler användas vid såväl
finåknings som vid arbetshörning.

42. Kollerselar har använts i denna ort.
De har använts endast vid finåknings.
När kollerselar kom i bruk, eller i vad
de skiljer sig från andra seler känner
man ej till.

43. Bjällerkransar och blockor i selen
har använts mycket i denna ort, men en-
dast under vintern, bjällerkransarna

användes endast till helgedagsseklar, och lägs över
ryggen på hästen. Kransen fästes med tjälstoppor
i sallingarna. Klockorna användes under oroliga
körning, och fästes med en stopp i bogträns
färbihållarlänk. Klockorna voro av två slag,
dels gjutna runda mässing-klockor, upphängda
i skaller och med en lös järnkula inuti, dessa
klockor kallades för "dombjällor", samt dels
gjutna mässing-klockor med ännu större
inuti dessa fästes en "klapp", och dessa kallades
för "pinglor".